

NOVAJA I NOVEJŠAJA ISTORIJA (Akademija nauka SSSR-a, Institut opšte istorije, broj 1—5 1969).

Časopis *Novaja i novejšaja istorija* spada u red najznačajnijih sovjetskih periodika. Obuhvata problematiku od početka XIX vijeka, od »stabilne« istorijske distance, do naših dana, kada su događaji dosta impregnirani tekućim političkim procesima.

Članci ranijeg perioda istraživački su mnogo kompleksniji. Jedan od takvih je rad J. R. Grigureviča *Prestupi portugalske inkvizicije (16—19 vijek)* (br. 1), pisan na osnovu bogate i raznovrsne literature i izvora (izvori datiraju iz vremena 1540. godine, kada je kralj Karlo V ustanovio državni arhiv, pa do 1821. godine, kada je portugalska vlada konačno ukinula inkviziciju). Osnovnu građu rada čine djela poznatih portugalskih historičara.

Za našu historiografiju značajan je članak R. A. Averbuha *Nacionalno pitanje u austrijskoj imperiji uoči nagodbe 1867. godine po ocjenama A. I. Hercena i N. G. Černiševskog* (br. 1). Autor konstatuje da poslije ugušene revolucije iz 1848—49. godine i poraza Austrije u austrijsko-italijanskom ratu 1859. godine Habsburšku monarhiju zahvata vrenje koje se najbolje manifestovalo u jačanju nacionalno-oslobodilačkih pokreta negermanskih naroda, posebno Mađara i Slovena. Situacija je još više pogoršana poslije poljskog ustanka iz 1863. godine i poraza kod Sadove 1866. godine. Zato je Nagodba iz 1867. godine, odnosno stvaranje dvojne monarhije, bio nužni i spasonosni korak. Hercen, svjedok ovih događaja, demokrata i revolucionar po ubjedenju, svim srcem bio je na strani oslobodilačkog pokreta Mađara. On dobro uočava da je krah trule monarhije još daleko, jer je tijesno vezan za sudbinu policijskih režima Evrope. Revolucionar i demokrata Černiševski uočava da gušenje nacionalnih kultura, posebno jezika, negermanskih naroda predstavlja jednu od formi borbe austrijske vlade protiv revolucionarnih ideja. Ali on ide i dalje tvrdeći da problem ne leži samo u nacionalnoj politici nego i u teškim socijalno-političkim protivrječnostima.

Vrlo značajno mjesto u časopisu dodijeljeno je problemima iz istorije radničkog pokreta i socijalističke misli krajem XIX i početkom XX vijeka. Kao i u ranijim brojevima, osnovu čine radovi o ulozi Lenjinovoj u događajima tog perioda. Autori članka *Lenjin — osnivač Kominterne* (br. 2) K. Širina i N. E. Koroljev daju pregled raznovrsnih akcija iniciranih i nošenih od strane Lenjina ili tijesno vezanih za njegovo ime. Oni odbacuju gledanje buržoaske historiografije o tobožnjim »voluntarističkim pretenzijama boljševika« da Kominternu pretvore u sredstvo za nasilni »izvoz revolucije« (što je dovelo do razbijanja međunarodnog radničkog pokreta). Radi dokazivanja nužnosti za stvaranje revolucionarne organizacije proletarijata, autori vidno mjesto daju Lenjinovim pogledima o oportunističkom Druge internacionale, o nacionalizmu i šovinizmu njenih lidera: Hajndmana, Bisolatija, socijalšovinizmu Sejdemana, Davida, Geda, Sambova, Vandervelda, Plehanova i drugih. Na primjeru »centriste« Kautskog, u vezi sa njegovim pozicijama u vrijeme imperijalističkog rata, pokazana je potpuna izdaja Internacionale, krah njenog dugogodišnjeg taktizerstva. »Kautskijanski nacionalizam«, pretpostavljen klasnoj solidarnosti i internacionalizmu, bio je glavna opasnost, smatraju autori. Čini mi se da oni suviše pojednostavljuju i uniformišu pozicije lidera Internacionale zaboravljajući da su među njima postojale osjetne razlike. Nemoguće je, na primjer, svrstati Plehanova u isti red sa drugim socijalšovinistima koje oni nabrajaju. Autori pokazuju da je Čimervaldska ljevica (1915) predstavljala prvi Lenjinov pokušaj čišćenja Druge internacionale od

oportunizma i stvaranja Treće internacionale, čemu se većina oko Kautskog suprotstavljala, da bi poslije Kintalske konferencije (1916), u vrijeme miroljubivih tendencija, našla zajednički jezik sa socijal-šovinistima na platformi socijal-pacifizma. Ni februarska revolucija u Rusiji nije objedinila snage međunarodnog proletarijata. Jedini je Lenjin, kažu autori, osjetio povoljnu klimu za pretvaranje imperijalističkog rata u građanski i za kanaliziranje ovog u socijalističku revoluciju.

Posebno mjesto u radu dato je neposrednim pripremama za održavanje Prvog kongresa Kominterne i stavovima raznih partija u vezi sa time. Osnovna koncepcija autora je da je Kominternina proizvod objektivnih okolnosti, da je oktobarska revolucija bila osnovni uslov za njeno stvaranje, da je ona odigrala veliku istorijsku misiju u objedinjavanju revolucionarnih snaga u periodu između dva svjetska rata.

Interesantan je rad K. L. Seleznova *Lenjinovo izučavanje inostranog iskustva i marksističke teorije 1887—1900.* (br. 4) koji predstavlja sumarni pregled Lenjinovog širokog istraživačkog opusa, koji je obuhvatao intenzivno izučavanje ne samo ruske nego i evropske i svjetske misli i prakse. Iz toga autor izvlači zaključak da lenjinizam nije samo izraz ruske stvarnosti, kako to tvrde neki buržoaski historičari i filozofi.

U članku Sjukijajuena daje se pregled Lenjinovih pogleda na finsko nacionalno pitanje od kraja XIX vijeka do oktobarske revolucije, kada je Finska dobila svoju nacionalnu nezavisnost zaslugom svog proletarijata i Lenjina. (Broj 5).

Iz perioda drugog svjetskog rata našu pažnju privlače članci *Novo o Minhenu* i osvrt na tajna dokumenta hitlerovske komande o pripremama za drugi svjetski rat 1933—1939. godine. Prvi predstavlja kritički osvrt na protokole tajnih zasjedanja engleske vlade koji se odnose na to vrijeme, a koji su upravo objavljeni. Za razliku od dokumenata koje je ranije publikovao Forin ofis (Foreign Office) i koja su sadržavala samo informacije engleskih ambasadora u Berlinu, Parizu i Pragu i njima upućivane instrukcije, ovi protokoli daju jasnu sliku britanske politike uoči Minhenskog sporazuma, a posebno politike vlade Nevila Čemberlena. Komentator J. D. Ostoja — Ovsjanij zaključuje da ovi materijali potvrđuju staru marksističku ocjenu Minhena, prije svega njegovu antikomunističku tendenciju.

U drugom napisu (br. 5) objavljena su sljedeća tajna dokumenta Hitlerove komande: Zapisnik savjetovanja Hitlera sa generalima od 28. avgusta 1938. godine, Primjedbe admirala Karlsa na prethodnu diskusiju oko plana vođenja pomorskog rata protiv Engleske (iz septembra 1938.); zatim odlomak iz tajnog Hitlerovog govora pred predstavnicima njemačke štampe od 10. novembra 1938. godine, Zapisnik savjetovanja Hitlera sa rukovodiocima vermahta od 23. maja 1939, Savjetovanje Hitlera sa rukovodiocima vermahta od 28. avgusta 1939, Drugi govor Hitlera pred višim generalitetom od 22. avgusta 1939. i Direktiva vrhovne komande vermahta br. 2 (o vođenju rata). Svi ovi dokumenti predstavljaju ubjedljive i interesantne dokaze sistematskih priprema za rat, uprkos evropskom i svjetskom javnom mnjenju, uprkos stenoj politici zapadnih demokratija. Oni su problemski tijesno vezani za navedena dokumenta Forin ofisa, kao dokazi iluzornosti Čemberlenove »vjere u realizam gospodina Hitlera«.

Posebno i dominantno mjesto u časopisu zauzimaju radovi iz perioda poslije drugog svjetskog rata. To je politički aktuelna problematika, često neposredno vezana za određene spoljnopoliitičke poteze sovjetske vlade, dosta impregnirana političkim ocenama. Ipak to nisu čisti politički osvrti i pregledi, nego istoriografski radovi pisani na osnovu ograničene izvorne građe.

Rad E. V. Anova *Oružana intervencija SAD u Dominikanskoj Republici* (br. 1) pisan je, uglavnom, na osnovu materijala iz svjetske štampe koja je intervenciji posvećivala vrlo istaknuto mjesto. Citajući ovaj članak, stičemo sliku teških socijalno-ekonomskih prilika Dominikanske Republike, njene kolonijalne zavisnosti od SAD, koja intervenciju prirodno stavlja u okvire jedne stare kolonijalne politike.

P. I. Rezanov u članku *Istorijski značaj februarskih događaja u Čehoslovačkoj* (br. 1) ističe da je ova zemlja od svog oslobođenja od strane Crvene armije maja 1945. godine do pobjede nacionalno-demokratske revolucije februara 1948. godine prolazila kroz period razvitka u sjenci političkih kompromisa, ali i kroz period koji je značio učvršćivanje pozicija radničke klase i Komunističke partije Čehoslovačke. Kompromisi u okviru Nacionalnog fronta Čeha i Slovaka bili su izraz raznih idejno-političkih koncepcija njegovih članova — od partija i grupa monopolističke buržoazije koja je diskreditovala sebe u periodu rata — do partija radničke klase i sitne buržoazije koje su podržavale komunistički program. Ta saradnja je često dolazila u iskušenja, naročito u maju 1946. godine u vrijeme izbora za nacionalnu skupštinu

kada je reakcija na širokom planu istupila protiv komunista, želeći privući na svoju stranu seosko stanovništvo. Još teža situacija nastala je 1947. godine u vrijeme velike suše. Tada Komunistička partija Čehoslovačke predlaže izlaz u povišenju otkupnih cijena poljoprivrednih proizvoda na račun oporezivanja milionera, protiv čega su odlučno istupili buržoaski ministri u vladi, igrajući pri tom na kartu hladnog rata koji je već bio počeo. Sljedeći njihov korak bio je izlazak iz vlade 20. februara 1948. godine, putem čega su željeli izazvati krizu društva u svoju korist. Tada KPC izlazi pred narod i kriza se, kao što smo na početku istakli, završava pobjedom nacionalno-demokratske revolucije. Novu vladu Beneš je povjerio komunisti Gotvaldu. To je bio početak novog perioda u istoriji Čehoslovačke.

Jedan broj članaka (L. S. Jagadovski *Iz iskustva socijalističke izgradnje u Mađarskoj*, L. N. Nežinskij: *Završna etapa socijalističkog preobražaja seoske privrede u Mađarskoj*, B. V. Gorbačev: *O nekim pitanjima socijalističkog razvika Kube*, E. N. Kažinskaja i V. P. Sergejev: *Surađnja zemalja — članica SEV i njene buržoaske kritike*, J. F. Oleščuk: *Kenedi i „ultra“ i dr.*) predstavljaju istorijske preglede aktuelnih političkih zbivanja. U njima je, i pored dosta bogate činjeničke grade, vrlo prisutna propagandno-politička nota. No, i pored toga, oni su dosta iscrpni registratori protivrječnosti vremena u kome živimo.

Casopis je bogat prikazima, osvrtima i kritikama na mnoga djela sovjetske i strane literature.

Novaja i novejšaja istorija interesantno je glasilo najnovije epohe, i onda kada seriozno obrađuje prošlost i onda kad se pristrasno gubi u protivrječnostima tekućeg života. A i nemoguće je pretendovati na punu objektivnost ulazeći u savremeni idejno-politički mozaik, koji zamagljuje istorijsku istinu ne samo zbog političko oportunitizma nego i zbog subjektivne nemogućnosti istraživača da se izdigne iznad političkog pragmatizma. Ali ako smo svjesni tih okolnosti, sposobni smo da tražimo istinu ne samo u predstavničkim sferama, u političkom i naučnom normativizmu nego, prije svega, u raznim manifestacijama života. Protivrječnost življenja i mišljenja široko je prisutna istorijska istina koja će nestankom savremenih političkih konjunktura, izlaskom nauke na pozicije par distance, postati puna istina i prava nauka.

Iz tog ugla gledajući svi materijali časopisa *Nova i najnovija istorija* predstavljaju vidna svjedočanstva naše epohe.

Veselin ĐURETIĆ